

Stabilność i ciągłość w rozwoju teorii umysłu w średnim dzieciństwie. Trajektorie i predyktory rozwoju

Jedną z podstawowych kompetencji społecznych ważnych we współczesnym świecie jest zdolność rozumienia zachowań innych ludzi, z którymi wspólnie działamy w złożonych sytuacjach społecznych. Zarówno sprawna kooperacja, jak i rywalizacja są możliwe, gdy poprawnie odczytujemy pragnienia, zamiary czy przekonania innych ludzi. Sprawność taka zwana jest w nauce teorią umysłu. Psychologowie rozwojowi udowodnili, że już roczne dzieci wykazują niezwykłą zdolność do zwracania uwagi na cele działania innych osób i zdolność ta staje się podstawą kształtowania się kolejnych ważnych kompetencji. Na przykład małe dzieci, gdy wspólnie z dorosłym bawiły się jakąś zabawką, a gdy on wyszedł dostały do zabawy inną, wiedzą, że po powrocie, gdy dorosły okazuje zaskoczenie odnosi się ono właśnie do zabawki, której nie zna. W innym eksperymencie stwierdzono, że już zanim dzieci skończą dwa lata wiedzą, że dorosły może mieć inne pragnienia i preferencje niż one (np. bardziej lubi brokuły niż krakersy). Jednak dopiero czterolatki rozwiązują zadania wymagające wnioskowania na temat czyjeś wiedzy i przekonań (tzw. testy fałszywych przekonań). Takie skomplikowane myślenie o tym, co myśli i wie druga osoba rozwija się intensywnie pod koniec wieku przedszkolnego (średniego dzieciństwa).

Celem planowanych w naszym projekcie badań jest po pierwsze opisanie zmian rozwojowych w teorii umysłu u dzieci w wieku 5-ciu i pół, 6-ciu i pół i 7-miu i pół lat. Dzięki temu będzie możliwe stwierdzenie nie tylko jak ogólnie, u wszystkich dzieci przebiega rozwój teorii umysłu, a więc czy jest to rozwój ciągły czy można występować w nim jakieś nagłe, skokowe zmiany, ale również przedstawienie indywidualnych ścieżek, czyli tzw. trajektorii rozwoju teorii umysłu w tym okresie rozwojowym. Dzięki temu, że w naszym projekcie wezmą udział dzieci, które już wcześniej sześć razy badaliśmy gdy były wieku od 1 roku do 3 i pół lat, to właśnie kontynuując nasze badania będziemy mogli stwierdzić, czy dziecko które np. w wieku jednego roku znacznie przewyższało rówieśników w swojej wczesnej teorii umysłu także, gdy ma ponad 5 lub 7 i pół lat zachowuje tę szybką ścieżkę rozwoju, czy też może być w tym zakresie okresy braku przyrostu kompetencji.

Po drugie, naszym celem jest również udzielenie odpowiedzi na pytanie, co stanowi warunek czy ważny czynnik rozwoju teorii umysłu u dzieci. Badając inne kompetencje dzieci – np. ich sprawności językowe, inteligencję, pamięć czy zdolności rozumowania będziemy sprawdzać, na ile te właśnie czynniki wpływają na zmianę w teorii umysłu. Naszym zdaniem najważniejszym elementem, który warunkuje rozwój teorii umysłu jest sama interakcja i sposób komunikowania się dziecka zarówno z dorosłymi, jak i z rówieśnikami. Dlatego właśnie w naszym projekcie konstruujemy takie próby, w których dziecko ma okazję do odczytania czyich myśli i przekonań bawiąc się czy rozwiązując jakieś zadanie wspólnie z drugą osobą. Podglądając co dziecko wskazuje, na co zwraca uwagę, o co pyta, możemy odkryć jak poznaje ono świat społeczny, a szczególnie świat umysłów innych ludzi.

Z punktu widzenia nauki jaką jest psychologia rozwoju nasz projekt zmierza do odpowiedzi na bardzo podstawowe pytania o to, jaka jest natura wczesnej, a potem dojrzałej teorii umysłu, co warunkuje jej rozwój. Innymi słowy pytamy kiedy i pod wpływem czego u dzieci pojawiają się takie przejawy dojrzałej teorii umysłu jak rozumienie niedosłownych komunikatów, metafor czy homonimów i synonimów. Wydaje się, że udział w rozmowie, poznawanie punktów widzenia drugiej osoby, tego co ma ona rzeczywiście na myśli np. zadając nam jakieś pytanie stanowią sytuacje, w których rozwija się teoria umysłu. Jednocześnie jej rozwój pozwala coraz bardziej sprawnie funkcjonować w kolejnej konwersacji, czy np. w sytuacji gdy to nauczyciel zadaje dziecku pytanie o coś, co przecież sam już wcześniej wie. Sukces szkolny jest prawdopodobnie również sukcesem w radzeniu sobie w złożonej sytuacji społecznej, w której dziecko musi uwzględniać – często równocześnie – przedstawiane mu punkty widzenia: to, o co zapytał nauczyciel, co odpowiedział kolega i co ono samo wie na dany temat. Badanie teorii umysłu u dzieci pod koniec wieku przedszkolnego może zatem przynieść ważne wskazówki na temat tego, jak wspierać rozwój kompetencji społecznych dzieci.